

ressò mont-rogenç

ACTE PELS 45 ANYS DE L'OBJECCIÓ DE CONSCIÈNCIA A ESPANYA (I UN DOCUMENTAL)

Martí Rom
www.martirom.cat

23-07-2021

El divendres 9 de juliol es va fer un acte per commemorar els 45 anys de l'inici de l'objecció de consciència a Espanya. S'havia d'haver celebrat el passat desembre, però la Covid-19 va impedir-ho.

Es va fer a la mateixa "Casa de la reconciliació" de Can Serra, una singular església que està més a prop de semblar un local social del barri, on s'havia gestat aquell embat a les estructures militars i militaritzades d'Espanya. S'hi va projectar el meu documental "Can Serra, la objecci3n de consciencia en Espa1a" (1976). Hi van participar, a més, un d'aquells primers objectors, Jes3s Vi1as i Pilar Massana, fundadora del Centre d'Estudis de l'Hospitalet de Llobregat i esposa, des del 1982, de Jaume

Botey (escolapi, treballador social a Can Serra des del 1968, responsable de la parròquia i de la Casa de la Reconciliació de Can Serra des del 1975. Va morir el 2018¹).

Mural de Jordi Maragall (1975)

Fou una trobada plena d'emoci3n revivint aquells mesos del 1975, amb el franquisme a les acaballes i del propi Franco, allitat des d'aquells infarts de finals d'octubre. Es vivien temps dif3cils i alhora esperançadors. Alg3u va remarcar que aquells objectors

¹ A Wikipèdia se'l defineix com "sacerdote, te3logo, activista, pol3tico y profesor universitario"

aleshores no tenien reconegut el dret de no voler fer el servei militar, i remarcava que els drets no existeixen prèviament, que es comencen reivindicant i després lluitant fins que siguin reconeguts. I llançant la vista (històrica) enrere recordarem, entre d'altres, el dret al descans dominical, a la setmana de 48 hores, al vot de les dones, al matrimoni civil (sense haver de passar per l'església), al divorci... Saltant a la realitat actual de Catalunya, també n'hi ha que diuen que no tenim dret a expressar la nostre pertinença al nostre país.

Jesús Viñas, Laia Ramos, Marí Rom i Pilar Massana

Entre els assistents hi havia Jaume Salas, també escolapi i company de Jaume Botey a Can Serra, i algunes persones rellevants de la lluita en aquell barri, en aquells temps. Aleshores era un d'aquells nous polígons amb edificis altíssims, sense cap mena de servei municipal, envoltat d'alguns camps que anaven a ser també urbanitzats i que finalment aconseguirien aturar-ho parcialment. Era allò que se'n deia l'extraradi, la perifèria de l'Hospitalet de Llobregat, la zona d'expansió de la gran ciutat de Barcelona.

Farà uns set anys, el 6 de novembre del 2014, també es va fer una projecció molt especial de "Can Serra, la objecci3n de consciencia en Espana". Ens vam reunir al "Museu de l'Hospitalet. Can Riera. Espai de mem3ria" uns quants dels que vam intervenir en aquell projecte de Can Serra. Entre d'altres, hi havia Pepe Beunza, el primer objector, Jaume Botey (l'impulsor de la Casa de Reconciliaci3n) i la Pilar Massana.

EL DOCUMENTAL SOBRE CAN SERRA I L'OBJECCI3N: ORIGENS

El vespre del 24 de desembre de 1975 (tan sols un mes despr3s de la mort de Franco), cinc objectors, des del barri de Can Serra de l'Hospitalet de Llobregat, f3iem p3blica la decisi3n de no fer l'obligatori servei militar. L3gicament, aviat serien empresonats, no tindrien veu per explicar les seves motivacions a l'opini3n p3blica, i m3s, quan fins aleshores l'objecci3n de consciencia era un tema escassament conegut i el poc que es sabia era que el reclamaven aquells estranys (a l'3poca) *Testigos de Jehov3*.

Per solucionar-ho, un enllaç d'aquests objectors es va posar en contacte amb la Central del Curt, la distribuïdora de cinema marginal² (prohibit pel franquisme), que promovia

² Aquesta plataforma cinematogràfica va existir del 1974 al 1982. Les xifres de la seva distribuci3n s3n prou rellevants: es feien una mitjana de 327 contractacions de pel·lícules (la majoria eren curtsmetratges) a

projeccions d'aquestes pel·lícules arreu d'Espanya³, per preguntar si algun dels grups o persones que l'integraven podien i volien enregistrar un documental sobre la feina que estaven fent aquells objectors al barri de Can Serra, i també les seves intervencions explicant els seus plantejaments antimilitaristes. Se'n va fer càrrec la Cooperativa de Cinema Alternatiu (C.C.A.) i, més concretament, jo em vaig oferir a tirar-ho endavant.

Pepe Beúnza

La C.C.A. era un grup que, des del darrer franquisme, i fins l'inici de la democràcia, va documentar diversos moviments socials i polítics. Jo acabava de realitzar, en el seu si, el documental "Un libro es un arma" (1975) sobre els atemptats de l'extrema dreta a entitats culturals de Barcelona: llibreries, distribuïdores de llibres, entitats culturals i, fins i tot, el cinema Balmes de Barcelona per projectar "La prima Angélica" (1973) de Carlos Saura, on el personatge interpretat per José Luis López Vázquez recordava episodis viscuts durant la Guerra Civil (1936-1939). Posteriorment, i seguint aquesta mateixa línia de documentals, faria els anomenats 3 "Noticiaris" de la Central del Curt: "La Marxa de la llibertat" (1976), "La dona"⁴ (1976) i "El Born" (1977). Eren de 7 minuts cadascun, pretenien substituir el NO-DO franquista, començarien exhibint-se en cine clubs i posteriorment s'intentaria en alguns cinemes regits per persones prou compromeses en la lluita antifranquista.

Anem una mica enrere. Com vaig començar a fer cinema? Estava estudiant Enginyeria Industrial i vaig iniciar la meua participació. Poc després, ja duia la programació, del "Cine Club Ingenieros" (1972 al 1976). Algun cop, anant a contractar alguna pel·lícula en aquelles importants distribuïdores que aleshores estaven a Barcelona, el cognom "Martí" i alguna expressió tarragonina van fer que el responsable de la contractació em preguntés si era parent del Martí de Mont-roig, el meu oncle Quimet *Panadero*, Joaquim Martí Tost, propietari del "Cine Martí". En aquell cine club, vaig haver d'aprendre a tirar el cine, a fer de projeccionista, per si algun dia faltava el que ho feia regularment; com així va acabar passant alguns cops. Una vegada, el meu pare (el

l'any i una mitjana de 610 pel·lícules a l'any. Això suposava una mitjana de 1.760 minuts al mes, que equivalen a unes 20 sessions de cinema de l'estàndard de 90 minuts; cal remarcar que es feien 20 sessions durant els 30 o 31 dies del mes. A hores d'ara, aquesta experiència està prou documentada en articles i llibres de cinema. Per cert, jo vaig ser un dels dos que va endegar aquest agosarat projecte.

³ Articles: Vegeu <https://martirom.cat/>, apartat "Central del Curt i Cinema marginal". Llibres, per exemple: "El reverso de la censura. Cine clandestino durante el tardofranquismo y la Transición" de Lidia Mateo Leivas (Cendeac, 2019) i "Desacuerdos 4 (Desacuerdos sobre arte, políticas y esfera pública en el Estado español)" (MACBA, 2007).

⁴ Vegeu el text "Un documental de Martí Rom al Museu Reina Sofia de Madrid" al web de "**Ressò mont-roigenc**" (14-03-2019).

“Josep Panadero” o el “Panadero petit, Josep Martí Tost) li va comentar al seu germà Quimet que continuava la nissaga cinematogràfica.

En aquell cine club vaig començar a realitzar alguns curtmetratges: “Y ahora...” (1973) i “En la víspera de la vigilia está prohibido sonar” (1974). Després vindrien aquells documentals esmentats abans de caràcter sociopolític i, més tard “D’un roig encès: Miró i Mont-roig” (1979). Aquest, com era lògic, es va estrenar al nou Cine Martí (avinguda de Reus núm. 1). Vaig portar un projector de 16 mm. de Barcelona. Fou el dissabte 24 de novembre de 1979. A l’endemà al matí, es va fer un altre passi de la pel·lícula. En les dues sessions es va omplir el local.

Posteriorment he realitzat uns 40 documentals, molts sobre importants personatges de la cultura catalana, entre d’altres: “Foix, investigador en poesia” (1982), “(Vers) semblança Joan Perucho” (1991), “Josep Palau i Fabre” (1993), “Leopoldo Pomés: mirar, mirar, mirar” (1994), “Joan Guinjoan” (1997), “Ricard Salvat” (1998), “Miquel Porter Moix” (2000), “Julieta Serrano” (2007), “Joan Margarit” (2008) i “Josep Grau-Garriga” (2009). Sobre Mont-roig: “Jacint Salvadó” (2000), “Teresa Llàcer” (2001), “Mont-roig: tornaveu mironià” (2002), “Barraques de pedra seca (a Mont-roig del Camp) (2006), “Safatans mironians” (2007) i “Centre Miró” (2010). Altres: “Horta: recapte picassiana” (2004) i “Sant Cugat i l’Escola Catalana de Tapís” (2009).

CAN SERRA (1975)

A mitjans de 1975, un grup de cinc objectors va prendre la decisió d’iniciar un treball social substitutori del servei militar. Així va començar l’experiència de Can Serra. Amb un altre company de la Cooperativa de Cinema Alternatiu vaig anar enregistrant diverses accions d’aquells objectors per tal de millorar les condicions d’aquell barri: Casal d’estiu per als nens i nenes, arranjar la Llar d’Avis, crear un local per a l’Associació de Veïns, jardí d’infants, fer-se càrrec de l’Escola d’Adults...

A inicis de desembre, enmig aquell agitat període posterior a la immediata mort de Franco, vàrem registrar les seves opinions sobre el militarisme, el que estaven fent i la seva proposta de servei social substitutori. Estava previst que, pels volts de Nadal, ho farien públic i era lògic que, més aviat que tard, serien empresonats. Vàrem rodar el pla final, ells cinc caminant des de lluny, cap a la càmera, en una mena d’apropament vers l’inici del seu embat. Donaven la cara. Aquest llarg pla començava amb la lectura del seu Manifest⁵ i deixàvem la part final sense banda sonora. Aquesta la vam posar posteriorment detallant quan havien estat detinguts i empresonats. Els cinc objectors

⁵ No era exactament igual al que s’acabaria publicant (“Un camino para la paz: manifiesto de objetores de conciencia”). Aquest, tenia alguns afegits. En el documental s’hi diu: “A todos vosotros queremos decir que a menos de que seamos encarcelados continuaremos trabajando en este barrio durante dos años llevando adelante los servicios en los que estamos y aceptando una inspección del gobierno. Confiamos en que nuestra pequeña acción despertará y animará a muchos a llevar acciones parecidas. Confiamos en que la imaginación fecunda del pueblo sabrá escapar de la irracionalidad de la guerra que nos lleva a la destrucción nuclear. Confiamos en que la colaboración y el respeto entre todos conducirá a una sociedad sin clases y sin guerra, a una sociedad de hermanos. Aunque no negamos la buena voluntad de quienes creen que la mejor opción es la de las armas, con nuestra poción llevamos un grito de esperanza en un mundo nuevo cuyas bases queremos ir preparando desde ahora y para ello nos negamos a participar en el servicio militar, preparación de la guerra, empezando por nosotros mismos el desarme universal. A todos vosotros nuestro abrazo de paz”.

que surten parlant al documental són: Ovidio Bustillo, ex-seminarista, de Palència; Guillermo Luis Cereceda, estudiant de Madrid; José Diez Faixat, d'Astúries; Jesús Viñas, mestre, de Catalunya; i Vicente Amurgo, ex-seminarista, d'Andalusia. Un d'ells, utilitzant paraules d'un objector francès, diu: "Explotados por el patrón, aporreados por la policía, humillados por el ejército, condenados por los jueces; he aquí nuestro patrimonio. Si se trata de hallar enemigos, a ellos me remito".

En el documental també hi intervé Pepe Beúnza. Aquest, havia estat el primer objector de consciència que no era "Testigo de Jehová". Se l'havia condemnat, a l'abril de 1971, a 15 mesos de presó per no voler fer el servei militar. Al sortir a l'octubre gràcies a un indult general⁶, va començar a treballar en un servei social substitutori en un barri obrer de València. Després, fou novament empresonat un any per desertor i, a continuació, enviat a fer el servei militar a un batalló disciplinari al Sàhara.

Martí Rom i els objectors

Grup de Can Serra

Finalment, a la banda sonora hi vàrem afegir: "*En la madrugada del domingo 8 de febrero, junto a dos nuevos compañeros, Esteban Zavaleta y José Antonio Montesión⁷. Ingresando en la cárcel de Barcelona y siendo trasladados el día 10 a la prisión militar de Figueras*". D'aquest documental se'n varen fer moltes còpies, algunes en 16 mm. i un bon nombre en 8 mm, que es van projectar per tot l'Estat espanyol. Deu haver estat la pel·lícula marginal amb més còpies que se'n van fer.

EL MOVIMENT DE L'OBJECCIÓ DE CONSCIÈNCIA

El 23 de desembre del 1975, el govern d'Adolfo Suárez va fer un decret on es regulava l'objecció de consciència per motius religiosos i oferia com alternativa al servei militar un servei social que durava el doble que aquell i estava sota la jurisdicció militar. Mentre, s'havien anat incorporant nous objectors. Amb l'amnistia del 19 d'octubre de 1977 (aquella que concedia immunitat als crims de la dictadura), van ser 220 objectors els que van obtenir la llibertat. Per als nous casos, es va fer una norma interna de l'exèrcit dient que quedaven ajornats indefinidament la incorporació a files dels nous objectors. Finalment, el 1988 es va fer el reglament de la "Prestación Social Substitutoria". Aleshores, ja hi havia més de cent mil objectors. Alguns van acceptar aquesta solució, d'altres es convertiren en insumisos, perquè no volien fer cap servei

⁶ Deia el B.O.E. que es concedia "con motivo del XXXV aniversario de la exaltación a la Jefatura del Estado", de Franco.

⁷ Eren, respectivament, un ex-seminarista basc i un llicenciat en Filosofia i Lletres de Lleó.

substitutori d'un absurd i irracional servei militar. Quan les xifres van esdevenir impossibles de gestionar, prop d'un milió d'objectors i uns cinquanta mil insubmisos, el 2001, el govern es va veure obligat a suprimir el servei militar obligatori. En aquest període, 1976 a 2001, vint-i-cinc anys, hi van haver 1.670 joves empresonats.

EL DOCUMENTAL: DIFUSIÓ

“Can Serra, la objección de conciencia en España” s’ha projectat, fins avui dia, en nombrosos festivals i mostres de cinema. Per exemple: Filmoteca de Catalunya (10 de febrer de 1976), Xornadas do Cine Ourense (abril de 1977), Filmoteca de Madrid (gener de 1978), Festival de Benalmádena / Màlaga (novembre de 1978), “L’Alternativa. Festival de cinema independent de Barcelona” (23 novembre del 2000), Festival ZINEBI de Bilbao (25 de novembre de 2003), Mostra “Las brigadas de la luz, la transición española” a la Universitat de Granada (19 d’abril de 2005), Mostra “Las brigadas de la luz, la transición española” al MACBA de Barcelona (5 de maig de 2005), Filmoteca de Catalunya, en el cicle “El cinema de la Transició (1975-1982)” (1 de novembre de 2006), Mostra “La pantalla militant. Audiovisual i contrainformació a Catalunya” a la Universitat de Lleida (10 d’octubre de 2012), Cicle “40 años no es nada. Reflejos y derivas del cine militante español contemporáneo” a la Sala Berlanga de Madrid (13 de setembre de 2014) i al Congrés “Las otras protagonistas de la Transición” coorganitzat per la Universitat Complutense de Madrid en “La Transición cámara en mano” (23 de febrer de 2017). A més, s’han inclòs imatges d’aquest documental en altres que tractaven l’objecció de consciència o la insubmissió emesos per TVE.

Addenda

La pel·lícula tenia una certa rellevància en altres aspectes més lligats al discurs de les pròpies imatges. Per exemple, era la primera vegada que es veien, en aquells anys setanta, imatges de la brutalitat dels soldats dels Estats Units a la guerra del Vietnam⁸. Fins aleshores, en aquella Espanya on només hi havia la televisió franquista, les imatges que ens transmetien eren d’una guerra en pla general, allunyades de la concreció de les morts i de les conseqüències de les bombes de napalm⁹. La Central del Curt (C.D.C.) distribuïem dues pel·lícules sobre la guerra del Vietnam que ens havien arribat des d’Itàlia; eren “La ofensiva del Tet” i “Tribunal Russell”. El Partit Comunista Italià era aleshores molt potent i tenia una gran xarxa d’exhibició per tot el país. Quan disposaven d’una pel·lícula que podia interessar per Espanya, en feien una còpia i l’enviaven al PSUC o a CCOO. D’aquesta manera ens arribava a la C.D.C.

⁸ Aquesta guerra havia començat el 1955 quan els vietnamites es van aixecar contra el colonialisme francès. Van aconseguir crear una part alliberada: Vietnam del Nord. La intervenció dels Estats Units va començar a mitjan dels anys seixanta. Poc a poc, va anar incrementant-se fins a convertir-se en predominant. Un punt important fou la coneguda “ofensiva del Tet” (31 de gener de 1968), el “Tet” és la celebració de l’Any Nou vietnamita, és a la primera lluna nova entre finals de gener i finals de febrer. Aquesta “ofensiva del Tet”, tot i ser un relatiu fracàs, va seu un punt d’inflexió en la guerra: els Estats Units van quedar sorpresos per la gran mobilització dels seus enemics i alhora va iniciar un important rebuig de gran part de la població contra la guerra. Els Acords de Pau de París no arribarien fins al 27 de gener de 1973. I la caiguda final de Saigon, la capital del Vietnam del Sud, seria el 30 d’abril de 1975.

⁹ Eren bombes (noves) que ho destruïen tot: edificis i persones, que feien desaparèixer l’espessa selva vietnamita. Si una persona quedava impregnada d’aquell napalm incendiari i corria a llançar-se desesperadament a l’aigua, encara cremava més.

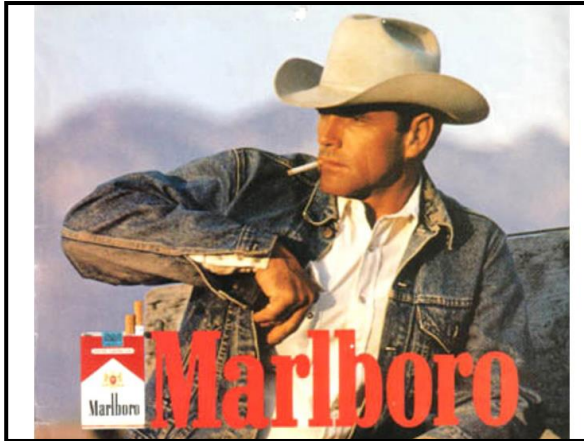
En aquestes pel·lícules hi havia imatges de soldats dels Estats Units disparant continuadament al cos de vietnamites ja morts a terra, o fent-se fotografies al costat d'algun vietnamita mort. Quan estaven fent la pel·lícula de Can Serra feia pocs mesos que s'havia acabat la guerra del Vietnam. Aquesta guerra ens havia impactat molt al jovent d'arreu del món, també a Espanya. Es desenvolupava en paral·lel als nous moviments contraculturals que s'havien iniciat en aquell 1968, tant a París (el famós “maig del 68”) com als Estats Units, principalment a Califòrnia¹⁰ i en els darrers anys als grans moviments de protesta que van aparèixer als Estats Units (i també a d'altres països). Se'm va ocórrer posar fragments d'aquelles imatges de brutalitat quan els objectors parlaven de la inutilitat de les guerres. A més, en altres imatges semblants, com a banda sonora, vaig posar la música

d'aquell famós anunci de la Coca Cola de *la chispa de la vida*, aquell que tenia una música suau i enganxosa que es va fer famós el Nadal de 1972. Era una imatge d'un arbre de Nadal, mentre escoltaven cantar: “Al mundo entero quiero dar / un mensaje de paz, / y junto al árbol revivir, / la alegre Navidad”. La Coca Cola ens oferia pau mentre al Vietnam els avions llençaven bombes de napalm. Aquest anunci, conegut com “Hilltop”, s'havia llençat en una campanya de l'any anterior. Es veia una munió de persones de diferents edats i races vestits diferents i de coloraines amb una coca cola a la mà. Estaven en el cim d'un turó (hilltop) cantant aquella tonada, ara amb una lletra diferent: “Al mundo entero quiero dar / un mensaje de paz / Y todos juntos celebrar / que volvemos a empezar / Tan chispeante es la razón / que te hace deslumbrar / Que es el momento de sentir / la dulce libertad”¹¹. Pau i llibertat deien.

A més en alguna d'aquelles imatges de brutalitat teníem una lectura complementària. Per exemple, en aquella del soldat palplantat i un xic fatxenda amb una mà fumant tranquil·lament una cigarreta mentre, a l'altra, hi té un fusell metrallador apuntant al cos del vietnamita mort a terra. Aquesta imatge ens remet a aquella icònica del cowboy (fumador) de Marlboro. És el mascle del western, aquell esperit dels pioners que molts han conservat fins als nostres dies.

¹⁰ L'estiu del 1967 apareix el moviment “hippie” i esclata la contracultura. El 1968, el 16 de març, hi ha la matança de My Lai (Vietnam), del març al maig hi ha protestes a la Universitat de Columbia (Nova York), el 28 de juliol tanca la Universitat de Berkeley (Califòrnia)...

¹¹ Aquesta lletra al llarg dels anys va tenir varies versions.

Quan a l'abril de 2004 es varen fer mundialment famoses aquelles imatges de soldats dels Estats Units fent-se fotografies amb presoners maltractats (algun de lligat amb una corretja com si fos un gos, a la presó d'Abu Ghraib, a l'Irak), vaig recordar les citades anteriorment del Vietnam. Gairebé quaranta anys després es repetien.